

Secondary Education” New Ukrainian School “confirmed their almost complete identity, which emphasizes the consistency and continuity of these documents in the current conditions of reforming the education system in Ukraine. In connection with the introduction of digital technologies, the formation of information and digital competence of citizens is of particular importance. The conducted research gives grounds to assert about the purposeful promotion of the domestic education to the European and international standards and practice of determining key competencies.

Key words: key competences, introduction of European standards and principles, competization of education, digitalization of educational processes.

УДК 378:37.011.3-051+005.336.2

Фокуша О. М.

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ФАСИЛІТАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ГУМАНІТАРНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Стаття присвячена практичному аспекту дослідження феномена “фасилітаційна компетентність учителя”. Представлена експериментальна модель і методика її формування у студентів в освітньому просторі вищого педагогічного закладу освіти. На основі аналізу понять “компетентність” і “професійна компетентність учителя” представлено тлумачення фасилітаційної компетентності учителя гуманітарних спеціальностей, її структурні компоненти, педагогічні умови, що забезпечують її формування у студентів – майбутніх учителів. Схарактеризовано складові частини моделі формування фасилітаційної компетентності майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей: мета, етапи реалізації педагогічних умов, засоби реалізації педагогічних умов, компоненти фасилітаційної компетентності, критерії їх вимірювання та показники.

Ключові слова: компетентність, фасилітаційна компетентність учителя гуманітарних спеціальностей, експериментальна модель, формування, освітній простір вищого педагогічного закладу освіти.

Актуальність започаткованого дослідження зумовлена кардинальними змінами в освітніх концепціях нашої країни: набула чітких методологічних і теоретико-методичних меж компетентнісна парадигма, якій підпорядкована професійна підготовка майбутніх учителів у закладах вищої педагогічної освіти. Водночас перелік компетентностей, які має реалізовувати у професійній діяльності педагог, постійно збільшується.

З-поміж усього переліку компетентностей слід звернути увагу на фасилітаційну компетентність сучасного вчителя – його здатність і прагнення вибудовувати гуманістичні, суб’єкт-суб’єктні відносини з усіма учасниками освітнього процесу, забезпечувати життєву та творчу самореалізацію учнів, супроводжувати навчання школярів за індивідуальними освітніми траєкторіями. Це підтверджується зверненням до Закону України “Про освіту” [4], в якому зазначено, що метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, підвищення його освітнього рівня. Таким чином, усталення гуманістичних цінностей, людиноцентризму та суб’єкт-суб’єктних настанов вимагає переосмислення рольової позиції сучасного вчителя – підготовки педагога як наставника, провідника, фасилітатора для учнів. На нашу думку, фасилітаційна компетентність набуває принципового значення саме для вчителя гуманітарних спеціальностей, адже дисципліни гуманітарного блоку увиразнюють гуманістичний контекст фасилітаційної полісуб’єктної взаємодії, формують ціннісні орієнтири та світогляд молодого людини, сприяють розвитку активної громадянської позиції, творчого мислення, розширюють “культурний горизонт”, озброюють методами та методологією наукового пізнання і виховують соціально зрілу та всебічно розвинуту особистість.

Також потребує уваги система підготовки вчителя до фасилітаційної полісуб’єктної взаємодії в школі, переорієнтація його професійної підготовки в межах освітнього простору сучасних закладів вищої освіти. У цьому контексті доцільною є розробка моделі та методики формування фасилітаційної компетентності вчителя гуманітарних спеціальностей.

Мета дослідження – описати експериментальну модель формування фасилітаційної компетентності майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей і напрями її реалізації у закладах вищої освіти.

Завдання дослідження: уточнити поняття “компетентність”, “професійна компетентність”; визначити зміст феномену “фасилітаційна компетентність учителя гуманітарних спеціальностей”; представити експериментальну модель формування фасилітаційної компетентності майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей; схарактеризувати засоби її реалізації в освітньому просторі педагогічного університету.

У загальному вигляді категорію “компетентність” можна тлумачити як здатність особи виконувати певний різновид діяльності, що цілісно виражається у сукупності знань, умінь, світоглядних розумінь, цінностей та інших особистих якостей [2, с. 148]. Як бачимо, знання, вміння, світоглядні уявлення, цінності, якості особистості – основа компетентності людини в будь-якій діяльності.

Науковець-мовознавець Л. О. Базиль [1] дотримується такої позиції: компетентність можна визначити як динамічну комбінацію знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти.

Вочевидь, у визначенні акцентовано увагу на розумінні природи компетентності як складного інтердисциплінарного особистісного утворення, що уможливило виконання діяльності, формується й удосконалюється у процесі відповідного навчання.

Спираючись на це, професійну компетентність учителя визначаємо як цілісний динамічний багаторівневий конструкт, що забезпечує творче використання набутих цінностей і досвіду діяльності для виконання завдань шкільної освіти і відображає результат навчання на кожному освітньому рівні.

Додаючи до основного визначення своєрідність фасилітаційної діяльності та взаємодії (конструювання площини професійної-педагогічної діяльності на засадах довіри до учня, емпатійного ставлення до нього, підпорядкування всього освітнього простору дитиноцентрованої настанові) надаємо визначення феномену "фасилітаційна компетентність учителя гуманітарних спеціальностей". *Фасилітаційну компетентність учителя гуманітарних спеціальностей* ми розглядаємо як інтегративний, динамічний комплекс індивідуально-особистісних і професійно-діяльнісних якостей особистості педагога, що побудований на міждисциплінарних структурованих знаннях, різномірних вміннях і характеризується здатністю вибудовувати фасилітаційну взаємодію з усіма суб'єктами освітнього процесу з урахуванням розвивального потенціалу гуманітарних дисциплін.

З метою ефективної підготовки майбутніх учителів до здійснення фасилітаційної взаємодії у школі, формування їх фасилітаційної компетентності як складової частини загальної професійно-педагогічної компетентності слід розробити конкретні шляхи та способи підготовки майбутніх учителів як фасилітаторів. Вищезазначене уможливиться завдяки моделюванню процесу формування фасилітаційної компетентності студентів-майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей в освітньому просторі педагогічного університету.

Моделювання – це діяльність, яка передбачає побудову моделей із залученням таких психічних процесів дослідника, як: сприйняття, пам'ять, уява і мислення; потребує системного розгляду, з одного боку, професійної діяльності, до якої готують студентів (модель діяльності), з іншого – змісту освіти і навчання (модель підготовки). В обох випадках провідним завданням процесу моделювання є вибір найбільш адекватної до оригіналу моделі та перенесення результатів дослідження на оригінал. У педагогіці моделювання як особливий метод наукового пізнання застосовується у двох аспектах. По-перше, як метод наукового пізнання власне педагогічних об'єктів, по-друге, в навчальному процесі – як метод навчання з метою вирішення певних дидактичних завдань [3, с. 360].

Ми погоджуємося з думкою С. У. Гончаренко, що кожна модель має фіксувати найголовніші риси об'єкта вивчення, може бути створена внаслідок глибокого розуміння функцій і властивостей, які моделюються, виступає як аналогія і є проміжною ланкою між висунутими теоретичними положеннями та їх перевіркою в реальному педагогічному процесі [2, с. 156].

Спираючись на вищезазначене, можна стверджувати, що модель – допоміжний засіб, який у процесі пізнання, дослідження дає нову інформацію про основний об'єкт вивчення.

Конкретизуємо основні елементи (складові частини) моделі формування фасилітаційної компетентності майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей (унаочнення подано на малюнку). Складниками моделі є: мета, етапи формування фасилітаційної компетентності, педагогічні умови, компоненти, критерії та рівні сформованості фасилітаційної компетентності студентів, прогнозований результат.

До структури фасилітаційної компетентності вчителя гуманітарних спеціальностей відносимо: гносеологічний компонент як комплекс знань педагога про механізми педагогічної фасилітації, способи здійснення фасилітаційної взаємодії; праксеологічний компонент як комплекс умінь педагога здійснювати фасилітаційну взаємодію з усіма суб'єктами освітнього процесу; аксіологічний компонент – як систему ціннісного ставлення педагога на світоглядному рівні до фасилітації та фасилітаційної взаємодії у професійній діяльності.

Педагогічними умовами, що забезпечують позитивний вплив на формування компонентів фасилітаційної компетентності, виступають: систематизація знань майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей щодо специфіки фасилітаційної взаємодії; набуття майбутніми вчителями гуманітарних спеціальностей досвіду фасилітаційної взаємодії; актуалізація ціннісного ставлення майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей до фасилітаційної взаємодії в професійній діяльності.

Послідовна реалізація педагогічних умов формування фасилітаційної компетентності майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей у професійній підготовці здійснюється за такими етапами – професійно-орієнтовальним, конструктивно-моделювальним, суб'єктно-збагачувальним.

З метою реалізації педагогічних умов формування фасилітаційної компетентності студентів було розроблено спецкурс "Основи формування фасилітаційної компетентності вчителя-гуманітарія", змістові модулі якого відповідали структурі фасилітаційної компетентності вчителя й етапів реалізації моделі.

Перший етап – професійно-орієнтовальний – передбачає засвоєння студентами змістового модуля "Феномен фасилітації в системі педагогічного знання". У його межах відбувається засвоєння студентами інформації про специфіку

педагогічної підтримки особистісного становлення учнів і педагогічного супроводу їх навчальних досягнень. У цьому модулі переважають лекційні заняття з урахуванням самостійно-дослідної роботи студентів. На другому етапі – конструктивно-моделювальному – студенти зосереджують зусилля на способах реалізації здобутих знань на практиці. Тому другий змістовий модуль (“Фасилітація в системі педагогічних практик”) вирізняється значною кількістю практичних занять із постійним відпрацюванням комунікативних, конфліктологічних і перцептивно-невербальних умінь. Особливу увагу слід звернути на здатність учителя як фасилітатора бути медіатором у конфлікті, залишаючись інколи поза ним, але включаючись за допомогою енергетики й емоцій. Третій етап – суб’єктно-збагачувальний – передбачає уведення модуля “Фасилітація як світоглядна орієнтація вчителя”. Його метою є набуття студентами свідомого, рефлексивного ставлення до фасилітаційної взаємодії та необхідності побудови майбутньої професійної діяльності в парадигмі педагогічної фасилітації. У межах цієї педагогічної умови слід запропонувати студентам різні рефлексивні есе, твори-роздуми, алгоритм складання щоденника самоаналізу, участь у футуристичних і творчих проєктах тощо.

Одним із найважливіших етапів розробки моделі формування фасилітаційної компетентності студентів є розробка критеріального забезпечення цього процесу.

Дослідження будь-якої величини передбачає не лише визначення її специфічних ознак, але й критеріїв, що визначають вираженість тієї чи іншої ознаки в досліджуваному процесі або явищі [3]. Однією з найважливіших вимог до педагогічного (психологічного) експерименту є встановлення міри (критерію) тієї властивості, на вивчення якої спрямоване дослідження. Такими критеріями можуть виступати об’єктивні біографічні дані, результати реальної діяльності (проведення уроків, заходів, написання творів тощо), контрольні іспити знань, умінь, результати тестування, валідність яких є встановленою. Тобто, критерій – це ознака, на підставі якої здійснюється оцінка, визначення або класифікація будь-якого явища. Кожен критерій проявляється в певних показниках, які відображають його особливість [5, с. 150].

Показник виступає в порівнянні до критерію як часткове до загального, значення показника разом із критерієм розглядається як засіб, за допомогою якого вимірюються або схвалюються альтернативи найбільш оптимального вирішення практичних завдань в існуючих або заданих конкретних умовах.

Гносеологічний компонент фасилітаційної компетентності діагностується за допомогою проєктивного критерію з показниками: знання механізмів педагогічної фасилітації (педагогічна підтримка / педагогічний супровід); знання специфіки педагогічного спілкування (активне / пасивне слухання; монологічне / діалогічне мовлення); знання прийомів педагогічної техніки (таксика, кінесика, проксемика).

Праксеологічний компонент фасилітаційної компетентності може бути вимірний за допомогою інструментального критерію за показниками комунікативної, конфліктологічної, перцептивно-невербальної компетентностей.

Діагностування аксіологічного компонента уможливується вимірюванням світоглядного критерію сформованості фасилітаційної компетентності з такими показниками: емоційність учителя; емпатійність і рефлексивність педагога.

Рисунок 2.1. Модель формування фасилітаційної компетентності майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей

Результатом впровадження експериментальної моделі формування фасилітаційної компетентності майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей є значна позитивна динаміка у сформованості компонентів досліджуваного явища за такими рівнями: фахово-унормований (низький), професійно-стереотипний (середній), функціонально-варіативний (високий).

Перспективами подальших розвідок у цьому напрямі є розробка експериментальної технології формування фасилітаційної компетентності майбутніх учителів з урахуванням їх фаху та спеціалізації.

Використана література:

1. Базиль Л. О. Теоретичні та методичні засади розвитку літературознавчої компетентності майбутніх учителів української мови і літератури : дис. ... док. пед. наук : 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти" / Л. О. Базиль. – Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016. – 540 с.
2. Гончаренко С. У. Педагогічні дослідження: методологічні поради молодим науковцям / С. У. Гончаренко. – Вінниця : ДОВ "Вінниця", 2008. – 278 с.
3. Енциклопедія освіти / гол. ред. В. Г. Кремень ; Академія педагогічних наук України. – Київ : Юрінком Інтер, 2008 – 1040 с.
4. Закон України "Про освіту". – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
5. Теорія і методика професійної освіти : [навч. посіб.] / під ред. З. Курлянд. – Київ : Знання, 2012. – 390 с.

References:

1. Bazyl L. O. (2016). Teoretychni ta metodychni zasady rozvytku literaturoznavchoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv ukrainskoi movy i literatury [Theoretical and methodological principles of literary competence of future the Ukrainian language and literature teachers] : dys. ... doktora ped. nauk : 13.00.04 ; Natsionalnyi pedahohichnyi un-t im. M. P. Drahomanova. – Kyiv. 37 s. [in Ukrainian].
2. Honcharenko S. U. (2008). Pedahohichni doslidzhennia: metodolohichni porady molodym naukovtsiam [Pedagogical researches: methodological advice to young scientists]. Vinnytsia : DOV "Vinnytsia". – 278 s. [in Ukrainian].
3. Kremen V. H. (2008). Entsyklopediia osvity [Encyclopedia of education]. Kyiv : YurinkomInter [in Ukrainian].
4. Zakon Ukrainy pro vyshchu osvitu [Law of Ukraine on Higher Education]. Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> [in Ukrainian].
5. Kurlyand Z. N., Osypova T. Yu., Hurin R. S. (2012) Teoriya i metodyka profesynoyi osvity [Theory and methods of professional education], navch. posib. Kyiv, Znannia, 390 s. [in Ukrainian].

Фоक्षा А. М. Экспериментальная модель формирования фасилитационной компетентности будущих учителей гуманитарных специальностей в учреждениях высшего педагогического образования

Статья посвящена практическому аспекту исследования феномена "фасилитационная компетентность учителя". Представлена экспериментальная модель и методика ее формирования у студентов в пространстве образования высшего педагогического учебного заведения. На основе анализа понятий "компетентность" и "профессиональная компетентность учителя" представлено толкование фасилитационной компетентности учителя гуманитарных специальностей, ее структурные компоненты, педагогические условия, обеспечивающие ее формирование у студентов – будущих учителей. Охарактеризованы составляющие модели формирования фасилитационной компетентности будущих учителей гуманитарных специальностей: цель, этапы реализации педагогических условий, средства реализации педагогических условий, компоненты фасилитационной компетентности, критерии их измерения и показатели.

Ключевые слова: компетентность, фасилитационная компетентность учителя гуманитарных специальностей, экспериментальная модель, формирование, образовательное пространство высшего педагогического учебного заведения.

Foksha O. M. Experimental model of facilitation competence formation of the future teachers of humanitarian specialties of higher pedagogical education

The article is devoted to the consideration of the practical aspects of the practical study of the phenomenon "the teacher's competence". It is presented as an experimental model and methods of its formation for students in the educational space of higher education institutions. It is based on the analysis of the concepts of "competence" and "professional competence of the teacher". It presents an interpretation of the phenomenon "the competence for the teacher of humanitarian specialties", its structural components, pedagogical conditions, providing its formation for the students as future teachers. The structural components of the model are characterized by formation of the competence for future teachers of humanitarian specialties: purpose, stages of realization of pedagogical conditions, means of realization pedagogical conditions, components of competence, criteria of their measurements and indicators.

Key words: competence, facilitation competence of the teacher humanitarian specialties, experimental model, formation, educational space of higher educational institutions.